

řády na krátký čas možným učini příměří v boji lidí mezi sebou; avšak zajisté jenom příměří, poněvadž shora vyložené zákony společenské jsou absolutní, a jakožto zákony svrchované, v boji o majetek míru nepřipouštějí. Věčný mír v boji o majetek jest uzavření svého tak dalek, jako jest daleka od skutku utopie věčného míru v boji mezi národy za národnost svou zápasícími a o vládu i přednost závodícími.

Spíše jest odůvodněna

B) možnost zostření boje o majetek

a) po zákonu mravním,

α) šířením vzdělanosti.

Již o spravedlivém rozdělení moci politické pojednávaje, a nutnost jeho k odstranění strojené centralisace majetkové vykládaje, dokázal jsem, že jest to především v prospěchu státu, aby staral se o rozšiřování osvěty mezi lidem, a že jest to proto hlavně státní správa, která k tomu hleděti má. To bývá časem i též od tříd majetných jakožto společný jejich prospěch poznáváno. Nebo třeba nebyly rozšiřování vzdělanosti mezi lidem pracujícím nikdy přes příliš nakloněny již ze žárlivosti na společenskou svou nadvládu, vzděláváním lidu podkopávanou, přece bývají časem neoblomnou mocí hospodářské soutěže přinuceny, aby z ohledu na potřebný rozkvět podniků svých a na lepší zužitkování kapitálů v nich uložených podporovaly vzdělání mezi nemajetnými,

skoly továrnické zakládajíce, prostředky učební jim opatřující, nadace a podpory na cesty výzkumné jim udělující. Tím vyrovnává se velkým dílem stupeň vzdělání nemajetných se vzdělaností majetných, což má za následek následující společenský úkaz. Stejný stupeň vzdělání dává nemajetnému nestejnou majetku bolestněji cititi, nežli tomu, jenž jest na nízkém stupni vzdělanosti. Člověk beze všeho vzdělání nemá smyslu pro rozdíly majetkové. Rovnost občanská, vzdělaností částečně ve skutek uvedená, probouzí zcela přirozeně touhu po úplné rovnosti: překážky její odstraniti stane se pak heslem všech, kdož jsou vzděláním bohatí, majetkem ale chudí. Ti naleznou až příliš brzy v nedostatku majetkovém jedinou překážku dokonalé rovnosti s majetnými: odvislost jich od majetných stává se jim v té míře obtížnější, v jaké roste jejich vzdělanost. Závislost tato stane se jim konečně nesnesitelnou, jestliže s rostoucí centralisací majetkovou mezi majetnými zahrní se hejřivost, nemravnost, prostopášnost, otupělost a nevědomost. Sebevědomí stejného aneb vyššího stupně vzdělanosti rodí touhu po společenské neodvislosti a potřebu majetku, jakožto první její podmínky.

Potřeba jest pramenem skutku a tímto skutkem jest — boj o majetek. Boj ten musí se vésti čím dále s tím větším důrazem, poněvadž nejenom následkem shora vyložených zákonů sebezachování a vývoje, nýbrž i za příčinou sil duševních, ze sebe samých obnovujících se, třeba s nahodilými překážkami, avšak ve velkých

dobách historických s patrným zdarem vzdělanost ustavičně musí pokračovati.

Mimo to lze očekávati možnost zosťrení boje o majetek

β) rozkvětem práva.

Právo jest nejušlechtlejší podoba ve veškerém tvorstvu živoucí síly, kterouž silnější slabšího si podrobuje. V prvotních účincích jakožto příčina v přírodě bezduché vedle zákona mechanické příčinnosti dějících se proměn se objevujíc, postupuje jakožto příčina proměn vedle zákona psychologické příčinnosti živočištvem způsobených na stupeň zvířecího násilí, s kterým síla lidojeda slabšího spolutvora dávicího, co do surovosti závodí. Nad tento stupeň postupuje k jakési mírnosti, slabšího k práci otrocké donucujíc, a povznaší se konečně až na vrchol mírnosti, kterouž jest sebezapření silnějšího, jenž se dobrovolně odříká toho, by slabších pro své účely využítkoval. V této podobě, kde uznává osobnost slabšího jakožto samoúčelu, zoveme ji »mocí;« a pokud uznání se strany sobě podrobeného za podmínku krocení svého výslovně neb mlčky klade, jmenujeme ji »právem.«

Jelikož násilí jako nadvláda vůbec požitek poskytuje, rozhodl se člověk krotiti je, očekávaje, že mu násilí zkrocené více užitku přinese, nežli násilí neskrocené. Očekávaný tento prospěch záleží v účinku, který má vůbec osvobození nevolníka pro rozkvět jeho individualnosti a tím i pro pospolitost a následkem toho i pro

krotitele sama jakožto jejího člena. Pospolitosti zkušenost nabyvší, že prospěchy tyto v skutku se dostavují, záleží na tom, aby právo bylo zachováno; nemohouc proto trpěti, aby právo jakožto moc bylo potlačováno, kráčí k obraně jednotlivých práv silami spojenými; a jelikož tuto obranu a toto spolčení se jednotlivých obmezivších se mocí nejlépe provésti lze ve svazku státním, a poněvadž společenskou moc donucovací nejlépe stát vykonává: jest k tomu cíli stát založen; a bezpečnost práva jest nejdůležitější z příčin státotvorných.

Poněvadž musilo dříve býti právo nežli jeho bezpečnost, musilo býti právo též dříve nežli stát. V státu našlo pouze nejvhodnější úpravu a nejbezpečnější ochranu. Stát upravuje právo svým zákonodárstvím; stát ho zabezpečuje mocí svou donucovací. Právo jest tedy od založení státu souborem v státu platných ustanovení donucovacích a stát vylučným zdrojem práva.

Zkoumajíce podstatu právních ustanovení, shledáme, že jsou mezi nimi taková, jež jsou ztělesněním zásady rovnosti, která jakožto podmíněný imperativ státní moc vyzývá, aby v stejných případech stejnou moc donucovací vykonávala, a že jsou ustanovení právní, která jsou ztělesněním zásad nerovnosti, která jednotlivým osobám aneb třídám společenským na útraty druhých nadřazuje. To jest jak v oddílu o strojené centralisaci majetkové bylo vyloženo, všude tam, kde stát nedává podílu bráti na

zákonodárství všem, nýbrž toliko některým třídám společenským, neb docela toliko jediné z nich. Tak jsme poznali jakožto právní zásadu, v stavovském právu platnou, že opanování neměli spůsobnosti právní. na jedné straně nabývají majetku nemovitého a tím ve veřejném právu podílu bráti, a na straně druhé býti přijaty v pořádky a cechy proti vůli těch, kterým na tom záleželo, aby byli vyloučeni. Právním zásadám stavovského práva sloužila tedy za základ zásada, vedle níž udržována býti měla společenská nerovnost proti zákonu společenské rovnoprávnosti. Naproti tomu jala se filosofie práva, počínajíc sedmnáctým stoletím, odvozovati ideu rovnoprávnosti z pojmu osobnosti. Hugo Grotius, Hobbes, Helvetins, Rousseau a jiní učili, že jsou lidé od přírody stejní, a že se nestejnými stávají toliko vnějšími okolnostmi, spůsob vývoje jejich podmiňujícími.

Idea rovnoprávnosti, jejíž vítězství staletým bádáním filosofie práva bylo připravováno, jejíž poznání ale v lidu samém od tříd k užívání práva silnějšího privilegovaných fysickým a duševním násilím bylo potlačováno, nalezla na prvním všeobecném sněmu osad amerických výmluvného advokata v osobě Jeffersona, a byvší k návrhu jeho v prohlášení jejich neodvislosti roku 1776 uznána, prokrestila si konečně po tisíciletých překážkách společenského bezpráví vstup na kolbiště pozitivního tvoření práva. Od poslance Virginského formulovaná práva lidská byla 13 let později uznána též v národním shromáždění francouzském. De-

klarace práv lidských (*déclaration des droits de l'homme*) prohlásila, že lidé rodí se svobodni a rovnoprávní. Na svazku manském založená nadvláda výsady ustupovala nyní krok za krokem před vítězí zásadou rovnoprávnosti všech občanů státních. Na místě posavadní trojí soustavy soukromého práva, duchovenstva, šlechty, a třetího stavu založeno napoleonským zákonodárstvím jednotné právo soukromé všech občanů státních, které k rozdílům společenského postavení nehledíc na zásadě rovnosti všech před právem spočívá a o nesesaditelnost a neodvislost stavu soudcovského jakožto o nejmohutnější pilíře své se opírá. Ty pak spočívají na žulovém základu nepřeložitelnosti soudců, na nedotknutelnosti základu tohoto následkem odloučení pravomocnosti od správy, a na obraně jeho svobodou veřejného mínění, jakožto moci proti nedovolenému působení v pravomocnost na strážící.

Snadno lze pochopiti, že tak ohromný převrat soustavy soukromého práva neostal bez účinku ani na dosavadní zřízení společenské ani na vývoj národního citu právního.

V prvním ohledu, když pokrokem vzdělanosti, v státním prospěchu a ponejvíce na útraty jeho podpořovaným, již věda přestala býti výsadou tříd majetných, a když i posledního muži z lidu cesta k nejvyšším úřadům a důstojnostem byla otevřena, zrušila rovnost na poli práva soukromého, druhou velikou moc, z níž panující třídy čerpaly prostředky k vývoji individuálnosti

své; nezbylo jim nic než — nakupený majetek. Jej zachovati a rozmnožiti nyní po zákonu osobního vývoje stalo se jedinou jejich snahou a jedinou jejich touhou. Odstraněním všech téměř předností rodu stal se, osobní zásluhy vyjímaje, majetek výlučným měřítkem společenské platnosti jednotlivců, tak že nejstarší šlechty nemajetnost před nevíšimavostí nechrání, a majetek k důstojnostem a vyznamenáním dopomáhá. Veškera ráznost jednotlivců, která před zavedením rovnosti v právu veřejném udatenstvím na poli válečném, výmluvností na kazatelně a vědou na katedře — vůbec osobní činností nad prostřednost vyniknouti se vynasnažovala, veškera tato ráznost lidská se po zavedení rovnosti ve veřejném právu vrhá do boje o majetek, jakožto o zlatý klíč, otvírající každému bez rozdílu stavu přístup k moci a slávě ve společnosti lidské.

V ohledu druhém vyšinul se již národní cit právní k požadavku, aby zásluha a odměna v rovnováhu byly uvedeny, a jest to zásluhou osvíceného socialismu, že boj proti zpátečnickému manšestrovství započav, vystoupil tím spolu jakožto přední bojovník za ideu materiální spravedlnosti na poli práva soukromého.

Tento zrušením feudalismu započavší a ke zrušení skorem všech předností stavovských došedší a k cíli dokonalé rovnosti právní spěchající vývoj práva jest přirozený účinek šířící se osvěty, která obdařencům svým přináší rovnoprávnost, jako majetek držitelům svým nezávislost.¹²⁶⁾ Vycházejí tedy z každého střediště osvěty

dva rozdílné proudy: k společenské neodvislosti a k rovnoprávnosti. Kdežto ale onen sám majetek podporuje, zápasí tento se stejně mocným proudem opačným, vycházejícím od majetku a beroucím se směrem strojené centralisace s její nadvládou, jejími monopoly a jejími výsadami. Avšak proud rovnoprávnosti, osvětou rozpoutaný, nedá se bez vyhubení národa osvětěného více zastaviti. K rovnoprávnosti směřuje, podnikne národ též zápas proti centralisaci majetkové nerovnoprávnosti nadřuzující; vlastního jmění nabýváve učiní umění její neškodným: boj o rovnoprávnost vyvíjejícím se takto citem právním zostřený bude též zostřeným bojem o majetek.

Dále jest možné

b) zostření boje o majetek po zákonu
přirozeném.

Třeba mylný byl náhled Malthus-ův, že lidnatosti bez překážek vnějších přibývá v geometrické progressi,¹²⁷⁾ potravý ale za nejpříznivějších poměrů toliko v arithmetické progressi,¹²⁸⁾ přece nedá se upřítí, že pravdiva jest tomuto bludu za základ sloužící ovšem triviální věta, že lidstvo hledí se rozmnožovati bez ohledu na to, zda-li jest dostatečných prostředků k výživě potomstva, čili nic. Zachovati rod jest zákonem příčinným zjevu tohoto. K sestavení mathematického obrazce, vedle něhož bylo by lze zákon ten z účinku jeho na přibývání neb ubývání lidnatosti stopovati, nedostává se posud statistických dat. Toliko okolnost, že známé nám do dnes statistické číslice

lidnatosti některých států ještě nikde nepotvrdily nauky Malthus-ovy. připouští domněnku, že onen obrazec přibývání lidnatosti není řadou geometrickou. Dejme ale tomu, že jest pouze řadou arithmetickou, a rozdíl¹²⁹⁾ progresse mezi určitými dobami nepatrný, tož zajisté neostane takový pohyb lidnatosti bez účinku na plodivost přírody. Neb jednotlivec nejedná toliko pro sebe, nýbrž (jakožto ζῶον πολιτικόν) též pro ostatní členy pospolitosti, s jejichž silami pracovními vedle individuálnosti více neb méně pokročilé v rozmanitém styku obchodním síly své kombinuje.¹³⁰⁾ K o m b i n o v á n í s í l s p o l e č e n s k ý c h jest z m o c ň o v á n í m síly jednotlivcovy. Jak ohromně tato kombinace sílu jednotlivou zmocňuje, poznali jsme již na tom stupni vzdělanosti lidské, na kterém spojil se svobodný s otrokem k boji proti přírodě. Neb výsledek toho nebylo sčítání, nýbrž znásobení oba- polné jejich činnosti. Neb kombinace tato učinila možnou dělbu práce, povznesení výroby z nižší na vyšší roveň, slovem: úspěšnější boj o majetek. Následkem toho přibývalo lidnatosti, zaváděn byl průmysl, suroviny zpracovávány v tovary a potraviny v lidstvo: poznali jsme středověká města jakožto místa rostoucího majetku a přibývající lidnatosti. Obyvatelstvo jejich musilo za nedostatečných tehdejších prostředků spojovacích bráti zásoby své potravní z nejbližšího okolí, a našlo jich hojně, často až přebytkem. Která moc čarovná vyvolala ze země takovou hojnost? Patrně větší kombinace půdu tu vzdělávajících sil lidských, které na lějí v hojný odbyt neustále

k tomu povzbuzované trž zkvětáním průmyslu stále rostoucí objímaly víc a více rozšiřujícím se kruhem intenzivního k zahradnictví přecházejícího polního hospodářství: vzrůst lidnatosti způsobil výrobnost půdy.

Teprve v druhé řadě nastoupilo vzájemné jejich účinkování mezi sebou, vedle něhož rozmnožování potravin započalo příznivě působiti též na přibývání lidnatosti. Ta tím tak pokročila, že domov průmyslníkům brzy nedostačoval, a oni kruhy hospodářské působnosti své prolamovali a s podnikavostí svou do ciziny obraceti se počali, zahraničené suroviny v tuzemské tovary a cizozemské potraviny v domácí síly pracovní přetvořující. Tak vstoupily do tkaniva důležitostí obchodních též síly tržebnictva jakožto nový jeho živel: nové kombinace sil společenských, nové přibývání lidnatosti, nové rozmnožení plodnosti půdy. Typický obraz vývoje toho poskytují dějiny národo-hospodářského rozvoje křídového ostrova evropského. Největší toto semenišť zeměkoule, jež v tovary pro všechny národy světa určené zpracovává nejen své vlastní, nýbrž též z četných jiných zemí cizích přivážené suroviny, vyniká mezi všemi zeměmi vzdělanými vzrůstem své lidnatosti, živí obyvatelstvo své nejlépe na celém světě; a vzdor nejpříznivějšímu přibývání lidnatosti své není v rozpacích, kterak krýti svou ohromnou zpotřebu potravin.¹³¹⁾ Anglie dováží sice velké množství mouky, pšenice a ostatních druhů obilí, ano i masa a vajec, avšak nikoliv proto, že by rolnická výroba při-

bývající lidnatosti dostačiti nemohla, nýbrž, že jí stačiti nehodlá, jelikož zdá se býti Angličanům výhodnějším, zaměstnávatí pracovní síly své v továrnictví a tržbě, nežli v méně výnosném rolnictví. Zahradnictví po celém ostrově rozšířené a též obrovské sady anglických lordů zahrnující, bylo by s to vyživiti takové množství obyvatelstva, že by se mu nedostávalo místa k nevyhnutelnému volnému pohybu, a že by je nedostatek prostoru a nikoliv hlad přinutil k vystěhování se.

Stejně příčiny mají stejné účinky. Proto musí přibývání lidnatosti všech průmyslových zemí příznivě účinkovati na plodnost půdy oběžnice naší. Vůbec není od té chvíle, kdy Carey epochální větu o postupu vzdělávání země od chudší k tučnější půdě vyslovil, pochybnosti více, že předpokládajíc trvání kosmických úkazů slunečního světa našeho očekávati lze od pokroku vzdělanosti lidské vždy vzrůstající plodnost ornice zeměkouli naší pokrývající. Čím více budou se lidé rozmnožovati, vědou a uměleckou dovedností bohatnouti, ušlechtlejší výrobou se zanášeti, dokonalejší řády hospodářské zaváděti, ve vzdělanosti se zdokonalovati a osvětou vynikati: tím více budou síly své kombinovati, tím více blížití se budou rozluštění protivy mezi neodolatelnou touhou po největší míře majetku dle zákona sebezachování a osobního vývoje každému vrozenou a mezi nedostatečnou spůsobilostí jednotlivci k tomu propájenou; tím snáze a pravidelněji budou si přírodu vlastními jejími silami podmaňovati, a její plodnost s lidnatostí v stálé shodě udržovati. Pak-li

by živné sily veškeré dosavadní vzdělané půdy zemské k výživě potomstva nynějších 1400 milionů pozemčanů počtem převyšujícího nestačily, pak překročí lidé s kombinovanými silami a zdokonalenými nástroji ke vzdělání zemí nejmúrodnějších, kterých nyní přemocné přírodě urvati ještě síly nemají. Tak jsou z těch 151.413 čtverečních mil Brazílie, země dary přírody přebohaté, sotva 2% pluhu získány; a jest obrovská tato říše sotva 12 miliony obyvatelů zalidněna, kdežto země její bujnou půdou, tropickým horkem a přehojnou vlhokou úrodná, užítkové rostlinstvo Evropy a Indie současně plodí, největšími na tři strany světa tekoucími řekami se honosí a podél rozsáhlého pobřeží poklady širého moře vládnou, dvojnásobný počet obyvatelstva Číny vyživiti by mohla. A jakkoli ohromné jsou síly potravní v zemi této spočívající, sotva je lze porovnat se silami, čekajícími v ostatní též nevzdělané posud půdě americké, africké a australské a na četných úrodných ostrovech moří jižních na ruku lidskou, která by je k životu a práci probudila! Nežli veškerý poklady tyto osvojeny budou, uplyne na tisíce let! A když budou konečně všechny přivlastněny, a parou, železem, elektrikou a všemi nám známými a posud neznámými a budoucně vynalezenými hybadly službě lidské podrobeny, když od nás sotva předvídané zdokonalení budoucích obchodních styků mezinárodních vyloučí všechnu bázeň před následky hospodářské odvislosti od ciziny a připustí pěstování výroby, přiměřené místním podmínkám podnebí a fysikální a lučební přirozenosti půdy: pak

teprve príjdu opäť k platnosti prirodzená zemepisná pásma rastlinstva, pak bude lze provésti zemepisnou dělbu práce lidské, pak nastane nejintenzívnejší vzdělávání veškeré úrodné země oběžnice naší, a hojnosť plodů její daleko předstihne její lidnatost. Proto má pro předvídanou budoucnost tisíciletou z obrazců, poměr lidnatosti k plodnosti země naznačujících, více pravděpodobnosti obrazec, znázorňující průměrné přibývání lidnatosti řadou arithmetickou a průměrné rozmnožování potravin řadou geometrickou. Zda-li však plodivost půdy dle obrazce 1, 2, 4, 8, 16 a lidnatost dle obrazce 1, 3, 5, 7, 9, aneb zda-li obě dle jiných obrazců rostou, nelze posouditi proto, že jsme příliš ještě vzdáleni od možnosti rozdílu oné arithmetické a podíl této geometrické progresse na celé zemi jen poněkud se statistickou dokonalostí určití.¹³²⁾ Musíme se tedy nyní jenom spokojiti tím, že naproti tytothesi Malthus-ově pravdě podobný jest opak, že totiž ony rozdily a podily v takových progressích vystupují, že úhrnného množství potravin na zemi pěstovaných rychleji přibývá, nežli veškeré její lidnatosti.

Příčící se přímo náhledům Malthus-ovým nauka moje, vedle které lidnatost s plodností půdy nachází se v souvislosti příčinné, má též proto do sebe více pravděpodobnosti, poněvadž shoduje se se zákonem pro veškeru ostatní tvorstvo všeobecně platným, že příroda všelikému tvorovi připravila též prostředky k sebezachování. Na všechn

případ má náhled můj aspoň tolik mathematické pravděpodobnosti do sebe, jako náhled těch, kdož soudí, že země naše má podobu schodničného kulovníku, z kulovité podoby všech ostatních hlavních a vedlejších oběžnic soustavy naší sluneční.

Tím jest bohdá Malthus-ovo strašidlo na několik tisíc let zažehnáno, a důkaz podán, že člověčenstvo aspoň na tak dlouho příčiny nemá, pochybovati o souladném zařízení vesmíru. Ano máme důvody, souditi, že obraz od Malthus-a nakreslený vždy tím ostane, čím jest nyní, totiž hypothesou, založenou na neznalosti zákonů společenských. Nebo nehledě k souladu, v přírodě všude pozorovanému, a nás pevnou nadějí naplňujícímu, že člověčenstvo neoctne se nikdy v nuceném stavu, od Malthus-a vymyšleném, jest odporující jemu hypothesis ode mne právě vyložená podporována ještě jinými vědami. Jsou to především výsledky badání fysiologického a psychologického, které mne vedly k náhledu, že nezměnitelnost soustavy naší sluneční předpokládajíc člověčenstvu ani rozmnožití se nelze v té míře, aby všechny obytné díly zeměkoule zalidnilo. Po náhledu Careyově ubývá plodivosti pohlavní duševním zdokonalováním. Jestliže jest náhled tento pravý, není zjev tento leč dokladem pravidla ve veškerém tvorstvu osvědčeného. Ohromná jest plemenitost nejnižších živoků, a ubývá jí, čím více povznáší se tvorstvo k bytostem dokonalejším; v čeledi lidské pak menší jest u plemen vyšších; větší u plemen nižších. Tak jest známo, že mnohem větší jest plodivost

negra, nežli příslušníka plemene kavkazského. Porovnáme-li jejich lebky, shledáme, že lebka onoho průměrně má 1361^{cc}, lebka tohoto 1427^{cc}. Dle toho jest cerebrospinální soustava čiv, přístroj to psychologické činnosti lidské, u negra mnohem chudší, nežli u Kavkazana,¹³³⁾ k tomu nehledě, že prostřední mozek vysoko předčí nad mozek jeho přední, jenž jest vlastním sídlem ducha,¹³⁴⁾ a že ani závitky mozkové nejsou tak vyvinuty u plemene černošského jako u plemene středozevního.

Tato soustava čivní jest, jak vysvítá z chorobnosti pocitů čiv gangliových v rozpoložení či naladění myslí se obrážejíc ve vzájemném spojení s touto, jakožto se sídlem činnosti vegetativní. Jest tedy proč předpokládati, že zvýšená plodivost negra s duševním jeho vývojem souvisí, a že vůbec pohlavní plodivost a duševní spůsobilost v opačném jsou poměru.¹³⁵⁾ Domněnky této nevyvrátil Dühring¹³⁶⁾ námitkou, »že, ačkoliv, jak sám připouští, všeliká činnost svalů činnost pudu pohlavního obmezuje, přece toto obmezování nemůže míti značnější nepříznivý účinek na plození, poněvadž nejskrovnější počet příležitostí, pud pohlavní k činnosti dráždicích, dostačuje, aby za přirozené plodivosti žen pravidelné přibývání lidnatosti zabezpečil;« neb nejedná se o to, jak často pud pohlavní jest činným, nýbrž o to, zda-li jest činnost tato, třeba řídká, vždy též plodnou. Třeba vyšší vývoj onu činnost v nejmenším neobmezoval, může přece mnohem řídkěji plodnou býti.

Z těchto důvodů není třeba pro budoucnost nej-

bližších tisíciletí báti se od Malthus-a prorokované nesrovnalosti mezi lidnatostí a výživou; a nebude-li značnějších proměn v soustavě naší sluneční a bude-li čím dále těch změn v říši ducha lidského, které z příčin ustavičného jeho pokroku a zdokonalování vskutku očekávati lze, nebude jí nikdy.

Jinak ovšem měla by se věc, pak-li se dostaví změny našeho světa slunečního od vědy za pravděpodobné pokládáné. Pak by ovšem v nouzi a bídě Irska zrozená pessimistická nauka Malthus-ova¹⁸⁷⁾ osvědčiti se mohla jakožto předtucha společenského zákona, jehož účinky nyní již připravované teprve po tisíciletích se dostaví, a jenž platnost zákonů v souladu společenském od Careya a Bastiata nalezených v pochybnost uvéstí má. Neboť jsme shledali, že všecken majetek, kterým člověčenstvo kdy vládlo, aneb kdy vládnouti může, prostředně neb bezprostředně přírodě byl urván. Plodivost její závisí ale v poslední příčině od slunce, od jeho na oběžnici naší padajících, rostlinstvo a živočišstvo její zachovávajících paprsků. V ohledu tomto praví učenci, jako: Tyndall, Grove, Helmholtz a Büchner, že množství všech ve vesmíru obsažených sil co do součtu nikdy se nemění, co do sčítanců ale se mění, poněvadž netoliko oběžnice naše zářením veliké množství tepla v prostoru vesmírné rok co rok ztrácí, nýbrž i živitelka její, stálice, kterou sluncem zoveme, ustavičným zářením v prostor světový a nepřetržitým ochlazováním ledovým jeho dechem rok co rok ohromné množství tepla utrácí tak, že může

přijíti doba, kde vlast myrty a vavřínu, datlovníka a kasuarin, čajovníka a kamelie, cypřiše a magnolie, kde kraje nešťastnějšího pásma zeměkoule zaváty budou sněžinami Gronska, a kde na místo železnic a parochodů spojení mezi lidmi udržovati budou sobové. Učenci tito tvrdí dále, že kromě tepla ubývá parokruhu země naší také vody, uhličenatky a kyselky; vodu že ssají zvětrávající kameniny, tvoříce tím tak zvané hydraty, uhličenatka že přechází v pevné tvary ochlazováním nitra zemského, vyčerpáváním uhelných ložisek, tvořením nerozpustných solí a šupin četných živoků, kyslík že neustálým okysličováním četných nerostů stále ze vzduchu se vylučuje, čímž prý rostlinstvo i živočišstvo poněmhu vymře — pokladna, z níž obyvatelstvo oběžnice naší k sebezachování a pokroku svému potřebný majetek čerpá, snad konečně se vyčerpá. Tehdy ovšem, poněvadž lidstvo mezi veškerým tvorstvem nejvíce spůsobivosti má, rozpoutaným žvlám přírody odolati, nastala by časem nerosvnanost mezi jeho počtem a množstvím prostředků k zachování jeho nevyhnutelných: a boj o majetek stal by se intensivnějším.

Budsi tedy soulad soustavy naší sluneční pro věčnost určen neb ne: v obou případech očekává lidstvo intensivnější boj o majetek: v prvním případě (jistým přechodem od ornice méně úrodné k úrodnější a pokrokem od méně intensivního vzdělávání půdy k intensivnějšímu též) intensivnější boj s přírodou z ohledů hospodářských; v druhém případě (znenáhly obmezením obytných částí

zeměkoule a nerovnalostí mezi lidnatostí a přirozenou plodností odumírající oběžnice naší) intenzivnější boj lidí mezi sebou z příčin mathematicko-fysických. Přirozeným ovocem onoho boje bude z důvodů ode mne vyložených vítězství člověka nad přírodou: nevyhnutelný následek tohoto boje bylo by vítězství přírody nad člověkem. Neb s přibýváním zimy na povrchu oběžnice naší opustili by lidé naprosto obě arktická pásma, aby v našem ochlazeném podnebí na bařinách rašelinných, nynější chmelnice a vinnice pokrývajících, sbírali brusnice a vlochuně, a aby na překrásných zálivech moře středozemního lovili velryby a tuleně, a až by i tyto ledovitý chlad prostoru vesmírného neobytný učinil, stlačili by se v zemích tropických, aby páslí soby na lišejniku a alpském mechu, tam, kde si nyní černocho na mléku palmy pochutnává. Tam by písněmi žalostnými oplakávali ztracený ráj a vedli by s rostoucí intenzivností mezi sebou a pokud poslední ráme lidské zimou nestuhne, též s přírodou neustálý boj — boj o majetek.¹³⁸⁾

Tato do nedozírana daleká možnost nemá ale praktické důležitosti ani pro přítomnost, ani pro dozírnou lidstva budoucnost. Proto pryč s pessimistickou náladou, která veskeré snahy k opravě společenské se odnášející v zárodku potlačuje. Přenechme Malthusianům a ostatním majitelům pessimistického názoru o budoucnosti světa, aby na hypothesách těchto kreslili temné její obrazy a stavěli bludné nauky mysl lidskou sklíčující a nás od dělnosti odvracející. Nezapomínejme pro dalekou možnost

budoucího porušení naší soustavy sluneční na přítomný její soulad. Dejme se obdivující nás krásou věčně kvetoucích luhů světů přesvědčiti, že harmonicky spořádaným světem zevnějším podmíněný svět myšlenek a skutků též se dá souladně uspořádati. Chopme se s myslí potěšenou k souhlasné stavbě pospolitosti nejspůsobilejšího kamene, kamene moudrosti, kamene, který člověčenstvo osmnáct století pečlivě chová, na němž podnes ale nestaví. Založme pospolitost na náuce křesťanské o rovnoprávnosti lidské a povznesme se k ideálu spravedlnosti, které světu blahověští křesťanství. Počnemež zásady rovnosti a spravedlnosti jednou opravdu uváděti v život a šetřiti je v obchodu a jeho právu. Pak nebudou opravy ode mne navržené a na zásadě spravedlivosti spočívající daleky uskutečnění; nýbrž v té míře, v které právě křesťanství náš cit pro právo a slušnosť pronikati a společnost lidskou pořádati bude, zanikati bude válka všech proti všem, a lidstvo bude spojenými silami podnikati jediný toliko boj o majetek — boj proti přírodě.
